

”וה' אתו” – ענין ”שויתי ה' לנגדי תמיד”

[שיחה לפרשת מקץ (שיחה 2) – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו ”אוצרות התורה”.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כל עניני יוסף הצדיק הם פלאיפלאים. הנה כל אָחיו צָרְרו אותו וימררוהו נְרֻבּוֹ, וַיִּשְׁטְמוּהוּ בְּעֵלְי חַצִּים” (בראשית מט, כג) ואעפ”כ יצא וידו על העליונה.

- **בתחילה** הם חשבו להרוג אותו בפועל ”ויתנכלו אותו להמיתו” (לו, יח), ופירשו חז”ל ששיסו בו את הכלבים (ב”ר פד). וכותב רמב”ן: ”ואולי עשו כן, ולא עלתה בידם” (ויש הערה יקרה בדברי הרוקח (לבראשית לו, ב): מי שמוציא דיבה כתיב ’לכלב תשליכון אותו’ וסמך ליה ’לא תשא שמע שוא’ (פסחים קיה). כלומר כי כך מגיע לו בגלל ’ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם’). זהו מה שאמרו ”ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו” (לו, ס).
- **אח”כ** הגיע שלב שני, ראובן מנסה להציל אותו וטוען ”אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה” (בהיותו עדיין חי).
- **אח”כ** בא שלב שלישי, יהודה טוען ”מה בצע כי נהרוג את אחינו” – והרי כבר הצליח ראובן שלא יהרגו אותו? אלא שבכל זאת היו שם בבור נחשים ועקרבים רבים, וגם נדיר הדבר שבמדבר השומם יעבור שם מישהו ויעלה אותו מהבור, ובכן יוסף ימות ממילא מרעבון וצמאון כעבור כמה ימים – ”לכו ונמכרנו לישמעאלים”. חז”ל גילו לנו כי גם יהודה התכוון להציל את יוסף, אלא שהוא לא עשה די בצורה נמרצת וברורה, כמ”ש בתוספתא (ברכות ד/טז) מפני מה זכה יהודה למלכות, והביאו מעשהו זה לשבח.

ובכל זאת נמכר יוסף לעבדות, (מכירה משפילה כזו ארבעה פעמים, לישמעאלים, ואל המדינים, ולמונה על שוק העבדים, ולפוטיר), ואעפ”כ עלה לשלטון, עד כדי ”ועל פיך ישק כל עמיי” (מא, מ), ”ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים” (מא, מד). ולא די בכך שיוסף פָּרַס והאכיל כל אוכלוסיות האזור, כל המדינות שמסביב למצרים, אלא שהוא שלט במשך שמונים שנה (!) מגיל 30 ועד גיל 110. הרי תופעה כזו לא מופיעה בכל ההיסטוריה. (ראה התפלאותו של רש”י הירש בפירושו בסוף ספר בראשית).
הרי זהו סיפור הצלחה מן המיוחדים ביותר.

ואמנם גם התורה מדגישה שלוש פעמים שיוסף היה ”איש מצליח”.

1. ”ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח” (לט, ג).
2. ”וירא אדוניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עושה, ה' מצליח בידו” (לט, ג).
3. אפילו אחרי שאשת פוטיר העלילה עליו, כתיב רק ”ויוחר אפו” (לט, יט) של פוטיר, כי הוא הבין שדבוריה בשקר ובלי שום ביסוס, ולכן לא הרג אותו. [אמר התלמיד. ומדוע לא האמין לה? 4 תשובות בדבר – 1] **אסנת גילתה לו.** (ילקו”ש לט, קמו) / 2] **מבטן החלבון** (תרגום יונתן לט, יד + לט, כ / גיטין ב. / 3] **גַּם הַתִּינוּק** (סדר הדורות) / 4] **מקום קריעת-הבגד.** (שם, וחזקוני לט, כ). הנה יוסף נמצא בבית הסוהר, וכתוב: ”ויתן שר בית הסוהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסוהר, ואת כל אשר עושים שם, הוא היה עושה” (לט, כב). והרי פלא, דרכו של אסיר בבית הבור להיות שפל וכלוא, אבל הנה להיפך, גם שם הוא המוצלח ביותר. הא כיצד?

התשובה לכך נמצאת ברישא דְקָרָא ”ויהי ה' את יוסף” (לט, ג), ואחז”ל שהיה תמיד מקיים את הפסוק ”שויתי ה' לנגדי תמיד”. יוסף לא הסיח דעתו לרגע מן הנוכחות האמתית של יוצר העולם, וכמובן הוא התנהג בהתאם. ”יוסף מברך להקב”ה על כל דבר ודבר שהיה עושה, והיה אדוניו רואה אותו מלחש בפיו, והיה אומר לו 'מה אתה אומר?' והוא משיבו ואומר 'מברך אני להקב”ה”'. (במד”ר יד).

ולכן: "כי ה' אתו" – היה אומר לו פוטיפר, "מזוג לי רותחים", והיו (נעשים המים שבכוס) רותחים. / (מזוג לו) "פושרים!", והיו פושרים. אמר לו: 'מה יוסף, תבן לְעֶפְרַיִם אתה מכניס?! (שם של עיר בבקעת הירדן שהיתה ידועה בשדות הדגן שלה. עיין יתוספות יו"ט' על משנה מנחות ח,א) כישוף, למצרים [אתה מכניס, שהיא] מקום הכישוף? עד שראה כי ה' אתו". (ב"ר פרשה פ"ו)

בדומה לכך מצאנו גם אצל דוד המלך.

כאשר דואג האדומי ספר לשאול המלך לשון הרע על דוד (כלומר, אמר עליו שבחים בכדי להצית קנאתו של שאול), אמר "הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי, יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר (עיין סנהדרין צג: פירושם של השבחים הללו, שהם בענייני הצלחה בלימוד תורה, שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה וכו'). ולבסוף סיים "וה' עמו" – שהלכה כמותו בכל מקום". ואנו שואלים, מה קשר הלימוד הזה, לפרש "הלכה כמותו" על סמך הביטוי של "וה' עמו"? אלא, שישנם אמנם רבים העוסקים בתורה, איש איש ומעלתו לפי דרגתו. אבל לזכות לדרגה הנפלאה הזו של "אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", לאו כל אדם זוכה לכך. הנה בבבא קמא (צב) כמה היה משה רבנו צריך להוסיף תפילות ותחנונים שיזכה יהודה לכך, למרות שכבר היו ידיו רב לו במו"מ ההלכתי.

נסכם בקצרה ונאמר, כי הבנת המסקנה הנכונה של כל ויכוח תורני, נעוצה במידה גדולה לפי רמת יראת שמים של הלומד. כמ"ש "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת" (אבות, ג/ט). כי כאשר יש לפני האדם שני נתיבי מחשבה לאן לפנות בכדי להסיק מסקנה, אם מידותיו של אותו האדם מנוקות ומצוחצחות, הרי הוא ממילא מבין במה ה' בוחר. כי אע"פ שיש ראיות לכל כיוון מחשבה (כדברי מהר"ל, "באר הגולה", עמ' י"ב), טהרלבב צופה בלבו ציור מוסרי רעיוני מה מתאים למושגי התורה הנלמדת ביראת שמים. וזהו שכתוב באיוב (כח, כח) "ויאמר לאדם, הן יראת ה' היא חכמה, וסור מרע בינה". ופירש רנ"ה ויזל ב"גן נעול" (חדרי חלון כ) שכאשר יש לפני עין-ליבו של אדם רק מטרה אחת, לירא מן קונו, והאדם רואה אותו מולו תמיד, פשיטא שיבחר לו תמיד את המסלול הנכון בפסיקת ההלכה. וכך מפורש במדרש דברים רבה (יא/ה): "אדם אומר 'למדתי חכמה ולא למדתי תורה, מה אעשה?' (כלומר, עסק בפלפולי היות דאביי ורבא, ועדיין לא מרגיש שיודע תורה על בוריה). אמר הקב"ה לישראל, 'חייכם, כל החכמה וכל התורה דבר אחד קל הוא, כל מי שמתיירא אותי ועושה דברי תורה, כל החכמה וכל התורה בליבו!' שכתוב 'יראת ה' היא חכמה'" (איוב כח, כח) עכ"ל. כלומר, בו ברגע שיש לו לאדם ציור ברור בליבו כי ה' אדון הכל והוא היחיד שבמציאות, ושהכל משועבד לרצונו וחוקותיו, מיד אותו האדם תופש בבהירות ובצלילות מה הוא הדבר שה' רוצה ממנו במצב מסוים, ויכול ל"אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא". (ר' חנינא בן דוסא הוא המפורסם בחסידות שאמר המאמר "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת" – אבות, ג')

וכך כתב הרמב"ם: "לפי ערך דעת כל בעל דעה תהיה ההשגחה בו, והנה האדם השלם בהשגתו אשר לא תחדל דעתו מן החשוב עלה' תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד" (מור"ג נא). ומבאר שם, שבה במדה שהאדם מתרוקן ממחשבה קדושה זו, כך ה' מסיר את השגחתו ממנו ומוסר אותו לידי מקרים ופגעים טבעיים. ואז האדם ניזוק ככל מה שאנו רואים בעינינו. ולכן הרמב"ם ממשך (ג/ב) וכותב "אין ישיבת האדם ותנועותיו ותשמישיו כשהוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ותשמישיו כשהוא לפני מלך גדול, ולא דבוריו וחפשותיו כשהוא בין אנשי ביתו וקרוביו, כדיבוריו במושב המלך. לפיכך מי שהעדיף את השלימות האנושית ושיהיה איש אלהים באמת, יתעורר וידע כי המלך הגדול אופף אותו ונצמד לו תמיד" עכ"ל. הרעיון הכביר הזה זכה להיות הביטוי ההתחלתי בדברי הרמ"א לשו"ע או"ח.

ובכן יוסף הצדיק העיד על עצמו "את האלהים אני ירא" (מב, יח) והוא השכיל את השיטה הנכונה להגיע לידי כך, כאשר הוא הרַבָּה באמירת ברכות על כל דבר ודבר.

וכך מחנך אותנו הרמב"ם: "וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד... כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו" (הלי ברכות א/גד). זאת אומרת, אותן מאה ברכות ביום שנתחייבנו בהם (מנחות מג:) הרי מטרתן היא שהאדם לא יסיח דעתו מהבורא. וכמו במצוות המזוזה, שבכל פינה שהאדם פונה מחדר לחדר, ייזכר בקונו (עיין רמב"ם, הלי מזוזה ו/יג) כך הדבר שבכל הנאה והנאה שהאדם נהנה, או ככל שישמע בשורות, או ככל שיראה איזה נוף מרהיב עין, וכיוצא בו עשרות ברכות שחז"ל קבעו לנו, יבוא האדם להכיר תמיד בנוכחות הגדולה שאופפת אותנו, יחדיר לתוך תודעתו שיש מי שצופה בו תמיד, "עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים". ואחרי זה, לא די בכך שהאדם יצליח להיות צדיק, אלא גם ה' יצליח בידיו כל מעשיו, לצאת אפילו מהשפל שבמצבים, מלהיות נרדף אומלל כיוסף, ולמלוך על כל הארץ.

הערה:

הגאון רבי אברהם בן הגר"א לימד אותנו (בפירושו לדברי הגר"א ע"פ סוד לברכות מג.) שהמונה וסופר מוצא:

- א. 4 ברכות על האכילה (=בורא פרי האדמה, והעץ, המוציא, ומזונות).
- ב. ויש 2 ברכות על השתיה (=שהכל ובורא פרי הגפן).
- ג. ויש 5 ברכות הריח (=עשבי בשמים, מיני בשמים, הנותן ריח טוב בפירות, עצי שמן ערב, עצי בשמים).
- ד. ויש 4 ברכות על השמיעה (=על שמועה טובה ליחיד, ועל שמועה טובה לרבים 'הטוב והמטיב', ולשמועות הרעות 'דיין האמת', ועל רעמים 'כוחו וגבורתו מלא עולם').
- ה. ויש עוד 24 ברכות על הראיה: הרואה ע"ז שעדיין קיים, ועל ע"ז שנאבדה, ועל ע"ז שנאבדה בארצנו, על ביתו של נבוכדנצר, על בבל הרשעה, הרואה גוב אריות של דניאל או כבשן האש של חנניה וכו', הרואה מקום בבבל שנוטלין ממנו עפר (עיין ברכות נז: ורש"י שם), הרואה ששים רבוא, הרואה חכם מישראל, וחכם מאוה"ע, מלך מישראל, מלך מאוה"ע, בתי ישראל ביישובן, קברי ישראל, דיין האמת (בראיית בריות שנהיו פגומים) משנה הבריות (אם נולדו כך), שככה לו בעולמו (על נוף יפה וכיו"ב), אילנות טובות (בימי ניסן), עושה מעשה בראשית (על ברקים, או הרים גבוהים וכיו"ב), הרואה הים הגדול, קשת, שהחיינו (הרואה פרי חדש, או פני חבר טוב שלא ראה לו יום), מחיה המתים (כנ"ל, אם לא ראהו י"ב חודש), ברכת הלבנה.

כל הנ"ל הם בסך הכל 39 כדי להפוך ל"ט קללות שנתקללו אדם הראשון, חוה והנחש והאדמה בגלל האכילה מעץ הדעת טוב ורע (כמפורט בפרקי דרבי אליעזר, פ"ד). ואמנם ישנן עוד ב' ברכות נוספות. המקיז דם או עוסק ברפואות מברך "ברוך רופא חולים" (משנה ברורה, רל ס"ק ו') וכן ברכת ההולך למוד את גרנו מברך "השולח ברכה בכרי זה" (רמב"ם, ברכות א/כב) אבל הלי"ט שמנינו הם בחושים של אכילה, שתיה, ריח, שמיעה, ראייה. אבל ב' ברכות הללו הם על מעשים ולא על חושים) **עד כאן ההערה.**

מי יודע כמה מן הסבל שאנו סובלים בעידננו כעת נגרם בכך מהשיכחה הקשה הזו שהרבה מהבריות שוכחים את קונם ויוצרים. והרי זה עכשיו סיימנו "חנוכה", הבא ללמד על האפסיות של שלטון הטבע (ראה פי רמב"ן, על ויקרא טז סוף פסוק ח), ואנו בני ישראל חייבים להימשך אחרי השמן, הנסתר שבתוך הזית. חייבים אנו לקבוע לעצמנו אחת ולתמיד שאנו חיים מול השכינה. וזאת ביחוד בארץ הקודש.

מובא במגילה (י.) כי יצחק אבינו לָמַד זכות על עֶשָׂו "ויוחן רָשָׁע". ענה לו ה': "רשע הוא" ניסה יצחק: "בַּל לָמַד צדק?" אי אפשר למצוא עליו לימוד זכות? ככתוב "בצדק תשפוט עמיתך". ענה לו ה': "בְּאַרְץ נְכוּחֹת יַעֲקֹב", פירש"י עתיד הוא להחריב את א"י, מיד הסכים יצחק "אם כן, 'בל יראה גאות ה'". (עיי"ש ההמשך). והנה, קרא לא"י "ארץ נכוחות", אשר שם נוכח ה' דרכי איש, בהשגחה פרטית.

וכך כתב אדמו"ר ר' צדוק הכהן: "שכל עיקר קדושת הארץ הוא הכרת 'הנותן' [הקב"ה] – אשר נתת לי ה', שמדביק טובות הארץ ופריה בנותנם, וכמ"ש בשלהי כתובות 'הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה. אבל כאשר מפריד הארץ מנותן הארץ, אז עושה מארץ חוץ לארץ, ומגיע גלות הארץ". (נילקוטי מאמרים" עמ' 78–79 עיי"ש שהאריך).

ועוד הוסיף: "גם כי אלך בגיא צלמות וכו' כי אתה עמדי". וכו' ודבר זה הוא עצם ענין קדושת הארץ, לידע כי אתה עמדי. עכ"ל (שם, דף 86).

עלינו היא מצוה זו של "שויתי ה' לנגדי תמיד" (שחתאמצו בה יוסף ודוד) יותר מכל שאר יושבי תבל. ואז נצליח בעז"ה. ועיין "ספר חרדים" (דף 216) כיצד הצדיק היושב בא"י מתברר יחד ד' אותיות ידו"ד.

(ע"ע השיחה הקודמת)